

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО ПРОГРАМУВАННЯ СФЕРИ БЛАГОУСТРОЮ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ

ІГНАТЕНКО

**Олександр
Павлович,**

кандидат економічних
наук, докторант
кафедри управління
національним
господарством
Національної академії
державного управління
при Президентові
України,
м. Київ.

Анотація:

у статті розглянуті існуючі державні програми в сфері благоустрою населених пунктів та державні програми, які містять напрями благоустрою населених пунктів. В результаті досліджень запропоновано удосконалення питань державного програмування в цій сфері, зокрема щодо формування та реалізації державних програм в сфері благоустрою населених пунктів.

Ключові слова: державне регулювання, сфера благоустрою населених пунктів, благоустрій, житлово-комунальне господарство, державна політика, державне управління, нормативно-правове регулювання.

УДК 3351.82:64

Постановка проблеми. Для досягнення ефективних якісних структурних перетворень в економіці розробляються та реалізуються програмні заходи: міждержавні, державні та регіональні програми, інвестиційні проекти, концепції та інше. Сфера благоустрою населених пунктів при реалізації державної політики не стала виключенням в цьому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду питань впровадження та виконання державних програм в житлово-комунальному господарстві України приділили свою увагу такі дослідники як І.О.Драган [1], В.І.Логвиненко [2], Н.І.Олійник [3], Ю.М.Манцевич [4], С.В.Корнійчук [5].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Однак, сфера благоустрою населених пунктів практично осталася поза їх увагою.

Метою статті є розгляд питань державного програмування сфери благоустрою населених пунктів та підготовки відповідних пропозицій з його удосконалення.

Вклад основного матеріалу. Загальні вимоги щодо засад розроблення, затвердження та виконання державних цільових програм визначені Законом України від 18.03.2004 №1621-IV «Про державні цільові програми Верховна Рада України» [6]. Цим законом встановлено, що під державною цільовою програмою розуміється комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням.

Метою розроблення державних цільових програм є сприяння реалізації державної політики на пріоритетних напрямках розвитку держави, окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць; забезпечення концентрації фінансових, матеріально-технічних, інших ресурсів, виробничого та науково-технічного потенціалу, а також координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій для розв'язання найважливіших проблем.

В свою чергу Кабінет Міністрів України постановою від 31.01.07 №106 затвердив Порядок розроблення та виконання державних цільових програм [7]. Цей Порядок визначає механізм розроблення, погодження, подання для затвердження та виконання державних цільових програм.

Програми поділяються на загальнодержавні програми, які спрямовуються на розв'язання проблем розвитку держави або значної кількості її регіонів, мають довгостроковий період виконання та виконуються центральними і місцевими органами виконавчої влади, та інші програми, метою яких є розв'язання окремих проблем розвитку економіки і суспільства, проблем розвитку окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць, що потребують державної підтримки.

Окремої державної програми в сфері благоустрою населених пунктів затверджено не було. Однак основні напрями державної політики щодо сфери благоустрою населених пунктів на середньострокову перспективу знайшли своє відображення у Національному плані дій щодо підвищення рівня благоустрою населених пунктів та прилеглих до них територій на 2010 - 2015 роки, який затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04.11.2009 №1320-р [8].

До Національного плану увійшли завдання центральним та місцевим органам виконавчої влади із залученням органів місцевого самоврядування. Серед них:

- підготовка пропозицій з удосконалення законодавчих актів у цій сфері;
- розробка проектів Державної цільової соціальної програми благоустрою населених пунктів на період до 2015 року та Програми поведження з твердими побутовими відходами;
- розробка та удосконалення державних будівельних норм, державних санітарних правил і норм утримання територій населених пунктів;
- підготовка та затвердження на місцевому рівні програм і планів заходів з благоустрою населених пунктів, програм розвитку та збереження зеленої зони населених пунктів, правил благоустрою та схем санітарного очищення населених пунктів, правил утримання домашніх тварин;
- організація нормативно-методичного забезпечення підготовки місцевих нормативних актів,
- проведення інвентаризації і паспортизації об'єктів благоустрою населених пунктів;
- забезпечення належного фінансування заходів з благоустрою населених пунктів та прилеглих до них територій;
- визначення на конкурсних засадах підприємств, установ, організацій (балансоутримувачів), відповідальних за утримання об'єктів благоустрою населених пунктів;
- залучення громадськості, насамперед молоді, до здійснення заходів з благоустрою населених пунктів та прилеглих до них територій;
- організація проведення щорічних семінарів та конференцій з питань благоустрою і санітарного очищення населених пунктів та прилеглих до них територій; а також проведення спеціалізованих виставок сучасного обладнання, новітніх технологій, техніки, що застосовуються у процесі утримання об'єктів благоустрою;
- організація громадського контролю у сфері благоустрою;
- активізація участі органів місцевого самоврядування у щорічному Всеукраїнському конкурсі з благоустрою «Населений пункт найкращого благоустрою і підтримки громадського порядку»;
- інформування населення про здійснення заходів з благоустрою населених пунктів та прилеглих до них територій;
- підвищення рівня контролю за дотриманням вимог законодавства, стандартів, нормативів, норм, порядків і правил у сфері благоустрою населених пунктів;
- сприяння утворенню та функціонуванню інспекцій з благоустрою населених пунктів;
- створення телефонних "гарячих ліній" для повідомлення про факти порушення законодавства у сфері благоустрою або неякісного виконання своїх обов'язків службами з благоустрою та забезпечення їх функціонування;
- утворення комісій з питань визначення суми збитків, завданих об'єктам благоустрою внаслідок порушення законодавства, стандартів, нормативів, норм, порядків і правил у сфері благоустрою населених пунктів, та забезпечення їх постійної роботи.

Крім Національного плану дій, вирішення завдань в сфері благоустрою населених пунктів знайшло своє включення в інших державних програмах.

1. Загальнодержавна програма реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009-2014 роки, що затверджена Законом України від 11.06.2009 №1511-VI. Мета Програми полягає у визначенні засад реалізації державної політики реформування житлово-комунального господарства, здійснення заходів щодо підвищення ефективності та надійності його функціонування, забезпечення сталого розвитку для задоволення потреб населення і господарського комплексу в житлово-комунальних послугах відповідно до встановлених нормативів і національних стандартів. Програма передбачає вирішення проблем у сфері благоустрою населених пунктів, зокрема: реконструкція вулиць райцентрів та малих міст, переоснащення мереж зовнішнього освітлення вулиць райцентрів та малих міст, обладнання дитячих майданчиків у райцентрах та містах обласного значення, придбання нових прибиральних машин, контейнерів та спеціально обладнаних транспортних засобів (сміт-тевозів).

2. Загальнодержавна цільова програма захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2013-2017 роки, що затверджена Законом України від 07.06.2012 №4909-VI. Метою Програми є послідовне зниження ризику виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, підвищення рівня безпеки населення і захищеності територій від наслідків таких ситуацій. Програма передбачає вирішення питань інженерного захисту територій населених пунктів.

3. Державна цільова програма підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011-2015 роки, що затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 29.11.2010 №1090. Метою Програми є сприяння забезпеченню розбудови інфраструктури малих міст, підвищенню якості послуг, що надаються населенню органами місцевого самоврядування таких міст. В сфері благоустрою населених пунктів до основних завдань Програми включені питання:

- планування та забудова територій малих міст з урахуванням ландшафтних, історичних, архітектурних, екологічних та інших особливостей;
- охорона водних об'єктів і ресурсів;
- запобігання виявам небезпечних екзогенних геологічних процесів у межах малих міст та ліквідація їх наслідків;
- розвиток житлово-комунального та дорожнього господарства, транспортного комплексу;
- забезпечення екологічної безпеки, у тому числі зведення до мінімуму відходів, зокрема небезпечних, їх утилізація та знешкодження.

4. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки, що затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 27.02.2013 №187. Метою Програми є запровадження нових підходів до модернізації пріоритетних галузей національної економіки на найближчі два роки для активізації її розвитку. Програма передбачає реалізацію проектів ремонту, реконструкції, будівництва зовнішнього освітлення вулиць із застосуванням енергозберігаючих технологій, будівництво спортивних об'єктів і спортивних споруд, забезпечення населених пунктів сміттєвозами.

Згідно із Законом України «Про благоустрій населених пунктів» [9] фінансування державних програм благоустрою населених пунктів та програм з благоустрою об'єктів, які перебувають у державній власності, здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, а фінансування місцевих програм з благоустрою населених пунктів проводиться за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів. Однак за останні роки державне фінансування вищезазначених програм в частині благоустрою населених пунктів не здійснювалось.

На підставі розгляду питання державного програмування сфери благоустрою населених пунктів можна зробити висновок, що цей інструмент, на жаль, недостатньо ефективний у вирішенні існуючих проблем у цій сфері, оскільки існуючі програ-

ми суттєво відрізняються одна від одної і містять різні механізми та підходи до їхньої реалізації. Збереження тенденції нефінансування та недофінансування програм призводило, зрештою, до необхідності коригування завдань і продовження термінів їхнього виконання. Такі недоліки в реалізації державних програм, що пов'язані із сферою благоустрою населених пунктів, зумовлюють потребу в перегляді механізмів їхнього формування, реалізації, моніторингу та контролю за виконанням.

Виявлення та усунення недоліків, якими характеризується процес розроблення, узгодження, затвердження, виконання та контролю за фінансуванням державних програм, що пов'язані із сферою благоустрою населених пунктів, потрібно здійснювати в контексті підвищення ефективності програмно-цільових методів управління загалом. Розкриття потенціалу державних цільових програм дозволить забезпечити комплексний підхід до вирішення поставлених завдань, середньостроковий характер планування, визначення обсягів фінансування залежно від поставлених завдань та цілей, використання системи показників для оцінювання ефективності, відкритість і прозорість порядку формування програм, можливості поєднання ресурсів державного та приватного секторів економіки для виконання програм [10, с. 66].

У цьому контексті актуальним, на наш погляд, є перегляд затверджених програм, що пов'язані із сферою благоустрою населених пунктів. Доцільно об'єднати всі існуючі напрями програми, що стосуються сфери благоустрою населених пунктів, в одну програму, яку затвердити законом як загальнодержавну цільову програму, і відповідно сконцентрувати в ній усі бюджетні та позабюджетні кошти, передбачені чинними програмами.

Питання формування повноцінного місця існування людини в даний час набули особливої актуальності і гостроти. В умовах життєдіяльності населених пунктів характерними чинниками, супутніми розвитку цивілізації, стають загазованість і запилена повітря, в літній час спостерігається перегрів асфальтових покриттів, стін будівель, із збільшенням потоку автотранспорту помітно посилюється шумове забруднення середовища. Однією з основних проблем благоустрою території населеного пункту є будівництво будівель офісів, що розвернулося за останні роки, магазинів, житлових будинків, численних кафе, що значно ущільнює забудову, що склалася, особливо в центральній частині населених пунктів. Під забудову часто потрапляють ділянки, раніше зайняті насадженнями, що призводить до істотного зниження рівня озеленення житлових кварталів, мікрорайонів і населеного пункту в цілому. Для того, щоб розробити заходи щодо благоустрою населених пунктів необхідно вивчити стан благоустрою на його території.

Збереження і розвиток територій населених пунктів, покликаних виконувати роль природного каркаса і основи його ландшафтно-екологічного зонування, взаємопов'язаного з урбанізованою планувальною структурою забудованих територій, пов'язаних із забезпеченням екологічних умов стійкого розвитку територій і безпечного середовища життєдіяльності його населення. Території населених пунктів всіх категорій відносяться до одного з видів функціональних зон, режими утримання і розвитку яких повинні домінувати під час розробки функціонального зонування і вибору типів і режимів забудови територій населених пунктів. Збалансований розвиток всіх функціональних зон населеного пункту дозволяють зберігати природну складову в балансі земель населених пунктів.

Тому, основною ідеєю цієї програми має стати комплексний благоустрій населених пунктів, який забезпечить виконання вимог Закону України «Про благоустрій населених пунктів» [9] щодо проведення на територіях населених пунктів комплексу робіт з улаштування (відновлення) покриття доріг і тротуарів, обладнання пристроями для безпеки руху, озеленення, забезпечення зовнішнього освітлення та зовнішньої реклами, встановлення малих архітектурних форм, здійснення інших заходів, спрямованих на поліпшення технічного і санітарного стану території, покращання її естетичного вигляду.

Напрями такого комплексного благоустрою територій населених пунктів мають охоплювати ширші завдання, такі як: діяльність з територіального планування, спрямована на створення умов для стійкого соціально-економічного розвитку населеного пункту; створення системи управління земельними ресурсами і нерухомістю, поліпшення інвестиційного клімату; розвиток житлового будівництва всіх форм власності; організація систем інженерної і транспортної інфраструктур, озеленення міської території, а також забезпечення умов економії ресурсів; створення умов для забезпечення населення сферою соціальних послуг, об'єктами спортивного, культурного і побутового обслуговування, освіти і охорони здоров'я; охорона навколишнього середовища, збереження культурної спадщини, попередження надзвичайних ситуацій.

Також потрібно розробити нові механізми та інструменти формування заходів державної програми в сфері благоустрою населених пунктів та забезпечення її ефективного виконання.

При визначенні конкретних заходів та обсягів фінансування, на наш погляд доцільно проводити соціологічні опитування серед населення та фахівців сфери благоустрою населених пунктів, а також здійснювати прогноз діяльності в цій сфері. На цій основі вдасться прийняти збалансовані рішення. Також може застосовуватись конкурсний відбір об'єктів сфери благоустрою для фінансування за програмою.

Дієвим засобом підвищення ефективності реалізації державної програми в сфері благоустрою населених пунктів має стати запровадження процедур оцінювання як на стадії розроблення програми, так і на стадії їх виконання та після завершення затвердженої програми. Оцінювання на стадії розроблення програми передбачає, у першу чергу, виявлення відповідності поставлених у програмі цілей і завдань пріоритетам державної політики в сфері благоустрою населених пунктів. На цій стадії також здійснюється аналіз основних заходів, передбачених програмою, та оцінювання їх відповідності встановленим програмним цілям і завданням. Оцінюванню підлягає організаційна система реалізації програми, схема її фінансування і нормативно-правове забезпечення.

Для ефективної реалізації такої загальнодержавної цільової програми потрібно визначити єдиний відповідальний орган державної влади.

На наш погляд, з метою здійснення ефективнішої діяльності необхідно передбачити реалізацію низки заходів, спрямованих на усунення недоліків сучасної організації території населеного пункту. Основними із заходів мають стати: визначення чіткого функціонального зонування території населеного пункту; виявлення напряму розвитку громадського центру; створення чіткої структури магістралей і зелених насаджень; забезпечення житлових районів необхідними видами інженерного обладнання і елементами благоустрою; створення і облаштування зон відпочинку городян.

Для проведення оцінювання на цій стадії можуть бути використані такі джерела інформації: нормативно-правові документи, що визначають умови функціонування сфери благоустрою населених пунктів; нормативно-правові документи (концепції, стратегії), що містять коротко-, середньо- та довгострокові пріоритети державної політики в сфері благоустрою населених пунктів; інформація про стан об'єктів та елементів благоустрою населених пунктів; дані вибіркового обстеження об'єктів та елементів благоустрою населених пунктів; інформація з інших джерел (експертні оцінки, соціологічні дослідження тощо).

Важливим моментом при оцінюванні програми на цій стадії є розроблення на основі отриманої та узагальненої інформації прогнозів щодо кількісних та якісних показників стану об'єктів та елементів благоустрою населених пунктів і відповідне прогнозування необхідних фінансових та інших ресурсів, необхідних для реалізації програми з урахуванням динамічності проблем в сфері благоустрою населених пунктів. Відповідно, у державній програмі в сфері благоустрою населених пунктів потрібно встановити чіткі та жорсткі умови, яким повинні відповідати об'єкти та елементи благоустрою населених пунктів, фінансування яких здійснюється за рахунок державної програми.

Важливі результати для вдосконалення державного програмування у сфері благоустрою населених пунктів дає поточне оцінювання під час реалізації затвердженої програми. На цій стадії оцінюється: ефективність організаційної схеми реалізації програми; прозорість умов і процедур програми; ступінь залученості в програмі різних джерел фінансування (кошти місцевих бюджетів, підприємств, інші джерела); вплив факторів, що стримують реалізацію програми.

Аналіз ефективності організаційної схеми реалізації програми передбачає експертну оцінку доцільності прийнятої схеми реалізації програми, чіткості та раціональності розподілу функцій між учасниками програми, якості виконання цих функцій, наявності чи відсутності їх дублювання, відповідності організаційної структури програми заявленим цільовим орієнтирам, необхідного досвіду та кваліфікації в організацій, що беруть участь у реалізації програми.

Оцінювання прозорості умов і процедур програм передбачає з'ясування того, наскільки зміст програми доступний для їх учасників, а також наскільки чітко сформульовані заходи програми, чи можуть вони бути однозначно витлумачені, чи передбачені заходи щодо доведення умов програми до її учасників, і перш за все до кінцевих споживачів результатів програми. Оцінюється також ступінь зрозумілості процедур програми і правил участі в них.

Оцінювання ступеня залученості в програмі суб'єктів сфери благоустрою населених пунктів дозволяє виявити, в якій мірі програма може бути реалізована із залученням коштів з різних джерел фінансування (для тих програм, в яких передбачене диверсифіковане фінансування), а також наскільки заходи, передбачені програмою, роблять її привабливою для банків (у разі наявності заходів, що передбачають кредитування) та інших організацій інфраструктури сфери благоустрою населених пунктів. В основі оцінювання лежить організаційна схема реалізації програми, а також результати опитування окремих суб'єктів сфери благоустрою населених пунктів, відібраних за результатами випадкової вибірки.

Аналіз впливу основних факторів, що стримують реалізацію програми, можна проводити на основі даних, отриманих в ході оцінки ефективності реалізації програми, або здійснювати його паралельно. До таких факторів (проблем) можуть бути включені: обмеженість бюджетних коштів, відсутність мотивації у деяких учасників програми, недосконалість законодавчого механізму забезпечення їх функціонування, недостатня координація між учасниками та ін. Щоб виявити весь комплекс факторів, що негативно впливають на реалізацію програми, потрібно провести вибіркове опитування її учасників (представників центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, громадян).

Після завершення реалізації програми оцінюванню підлягають: результативність та ефективність, необхідність і можливості розширення масштабів функціонування певної програми. Оцінювання результативності програми в сфері благоустрою населених пунктів передбачає проведення експертизи результатів, досягнутих в ході їх виконання. Під цією експертизою розуміється порівняння фактичних кінцевих результатів із установленими (запланованими) програмою цільовими параметрами. Цільові параметри містяться, як правило, у самій програмі, але можуть бути і відсутні, якщо програма складена неналежним чином. У цьому випадку визначення цільових параметрів є достатньо складною процедурою, яка може бути вирішена, наприклад, за допомогою експертного підходу. Оцінювання результативності передбачає також аналіз проміжних показників, що містяться в програмі. Для оцінювання впливу програми на сферу благоустрою населених пунктів необхідно провести порівняльну оцінку основних показників, що характеризують цю сферу, до і після реалізації програм.

Головне завдання оцінювання ефективності, тобто зіставлення отриманих результатів програми із витраченими в ході її реалізації ресурсами, – це пошук ефективних (із мінімальною витратою ресурсів) варіантів вирішення проблем в сфері бла-

гоустрою населених пунктів. Оцінювання ефективності базується на результатах, одержаних у ході оцінювання результативності програми. Для оцінювання ефективності реалізації програми в сфері благоустрою населених пунктів аналізується структура джерел фінансування програми; напрями витрачання коштів програм, структура витрат; обсяги фінансування окремих заходів програм; обсяги фінансування окремих організацій – учасників програми; ефективність і цільова обґрунтованість використання коштів, виділених на реалізацію програми; витрати, що припадають на одного учасника програми; схема руху грошових коштів, цільовий характер використання коштів, прозорість грошових потоків.

При оцінюванні ефективності реалізації програми важливо виявити можливості скорочення бюджетних коштів за рахунок залучення інших джерел фінансування.

У процесі аналізу ефективності реалізації програми сфери благоустрою населених пунктів виявляються проблеми і вузькі місця, узагальнюється позитивний досвід. На основі цього можуть бути підготовлені пропозиції щодо подальшого розвитку програми, тобто продовження її в часі або розширення масштабів програми.

Оцінювання перспектив розвитку програми в сфері благоустрою населених пунктів здійснюється з урахуванням: результатів реалізації програми, ефективності досягнення цілей програми; ступеня виконання цілей і завдань, установлених програмою; проблем, виявлених у ході реалізації програми і аналізу її результатів; необхідності розширення програми.

Оцінювання необхідності розширення масштабів програми потребує аналізу: поточної ситуації в сфері благоустрою населених пунктів; вирішення проблем в сфері благоустрою населених пунктів. Зміст такого аналізу залежить від особливостей програми в сфері благоустрою населених пунктів, її цільових орієнтирів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, сфера благоустрою населених пунктів потребує розробки та затвердження єдиної державної цільової програми, яка має вирішити низку існуючих проблем в цій сфері. При цьому необхідно застосовувати підходящі механізми та інструменти формування заходів цієї державної програми та забезпечити її ефективне виконання.

Оцінювання виступає важливим засобом покращення якості розробки та реалізації державних програм в сфері благоустрою населених пунктів. Водночас, незважаючи на це, такий підхід не набув використання суб'єктами державної політики в сфері благоустрою населених пунктів. Перспективи застосування запропонованого підходу оцінювання державної програми в сфері благоустрою населених пунктів пов'язуються з тим, що крім органів державного управління та їх функціональних підрозділів його можуть здійснювати незалежні урядові інституції, дослідницькі центри, а також неурядові громадські організації та недержавні дослідницькі центри. Найбільш ефективним буде саме багатостороннє оцінювання.

На нашу думку у подальших розвідках необхідно запропонувати удосконалення існуючих економічних механізмів в сфері благоустрою населених пунктів, що дозволять створити надійні джерела фінансування цієї сфери.

Література:

1. Драган І.О. Державне управління процесами модернізації житлово-комунального господарства в Україні : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / І. О. Драган ; Акад. муніцип. упр. — К., 2011. — 36 с.
2. Логвиненко В.І. Механізми державного управління реформуванням та розвитком підприємств житлово-комунального господарства в регіоні : автореф. дис... д-ра наук з держ. управління : 25.00.02 / Володимир Іванович Логвиненко; Донецький держ. ун-т управління. — Донецьк, 2009. — 40 с.
3. Олійник Н. І. Державне регулювання ринку житла в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / Н. І. Олійник ; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. — К., 2011. — 36 с.

4. Манцевич Ю.М. Удосконалення розвитку житлового господарства міст України: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.05 / Ю.М. Манцевич ; Рада по вивч. продукт. сил України НАН України. — К., 2009. — 39 с.
5. Корнійчук С.В. Державна політика у сферах державного і регіонального управління розвитком житлово-комунального господарства: Автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / С.В. Корнійчук ; Донецький держ. ун-т управління. — Донецьк, 2005. — 21 с.
6. Про державні цільові програми Верховна Рада України : Закон України від 18.03.2004 № 1621-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 25. Ст. 352.
7. Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм : постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.07 N 106 // Офіційний вісник України. — 2007. — № 8. Ст. 313.
8. Про затвердження Національного плану дій щодо підвищення рівня благоустрою населених пунктів та прилеглих до них територій на 2010-2015 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.11.2009 № 1320-р // Урядовий кур'єр. — 2009. — № 214.
9. Про благоустрій населених пунктів : Закон України від 06.09.2005 №2807-IV // Відом. Верх. Ради України. — 2005. — № 49. — Ст. 2580.
10. Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сфері / [Гесць В. М., Амоша О. І., Приходько Т. І. та ін.] ; за ред. В. М. Гейця. — К. : Наукова думка, 2008. — 384 с.